

MUZEUM
POCZĄTKÓW
PAŃSTWA
POLSKIEGO
W GNIEŹNIE

www.muzeumgniezno.pl

JEST JESZCZE TYLE DO ODKRYCIA

PAKIET EDUKACYJNY DLA SZKÓŁ W RAMACH PROJEKTU
„RODZINNA ŚCIEŻKA EDUKACYJNA PO MUZEUM POCZĄTKÓW
PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIĘZNIE”

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEŹNIE

1

**SKĄD CZERPIEMY WIEDZĘ
O POCZĄTKACH POLSKI?**

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEZNIE

Odtwarzanie obrazu najdawniejszych dziejów Polski, przypomina układanie niekompletnych puzzli. Nigdy nie zobaczymy obrazka w całości, możemy się go jedynie domyślać, odpowiednio zestawiając ze sobą istniejące elementy.

Historycy są trochę jak detektywi, opisują minione zdarzenia na podstawie zachowanych śladów – pozostałości po działalności człowieka.

Nazywają je
ŹRÓDŁAMI HISTORYCZNYMI.

BORKA

SAMBOR

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

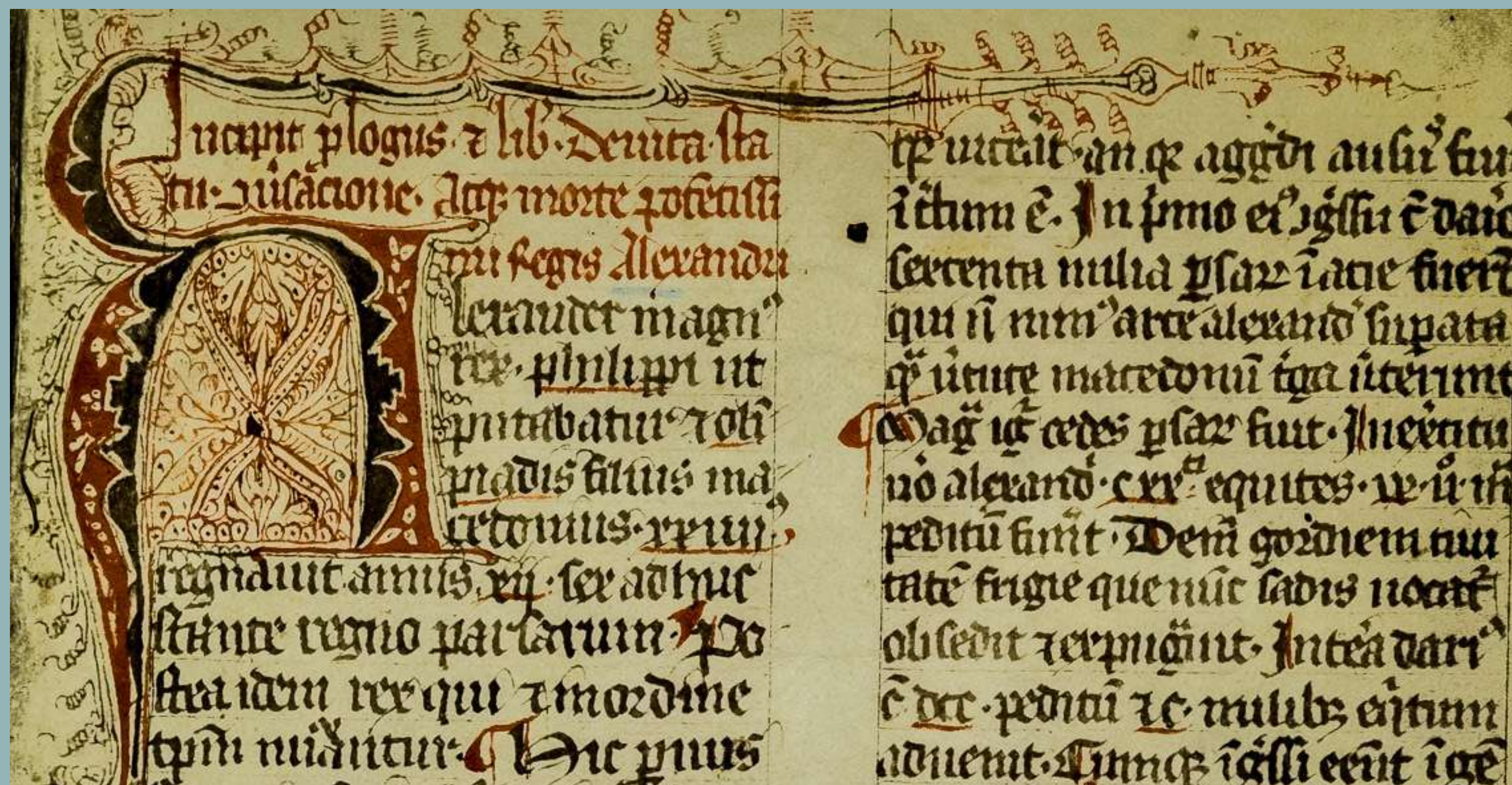
ŹRÓDŁA PISANE

Zawierają informacje utrwalone za pomocą pisma, np. kroniki. Kronika to chronologiczny zapis ważnych wydarzeń np. z życia państwa. Pierwsza polska kronika powstała dopiero około 120 lat po śmierci Mieszka I i została spisana w języku łacińskim.

WAŻNE!

Aby sprawdzić, czy autor kroniki przekazał informacje zgodnie z prawdą, trzeba porównać przekaz z innymi źródłami.

Fragment kroniki Galla Anonima, 1113–1116

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

ŹRÓDŁA ARCHEOLOGICZNE

Są to ślady działalności człowieka w przeszłości znajduwane w ziemi lub pod wodą. Mogą to być drobne przedmioty, takie jak naczynia, ozdoby, broń, albo stanowiska archeologiczne, np. cmentarzyska, grodziska, osady.

INFORMACJA DLA POSZUKIWACZY SKARBÓW!

Swoje odkrycia należy zgłaszać do konserwatora zabytków.

Naczynie ceramiczne

Stanowisko archeologiczne

Nożyczki

Grzebień

Pionek do gry

Moneta

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

ŹRÓDŁA IKONOGRAFICZNE

To przedstawienia obrazowe, które zachowały się na różnych przedmiotach: ilustracje w dawnych księgach (nazywamy je miniaturami), płaskorzeźby na budynkach (np. na drzwiach lub kolumnach), przedstawienia na drobnych przedmiotach codziennego użytku.

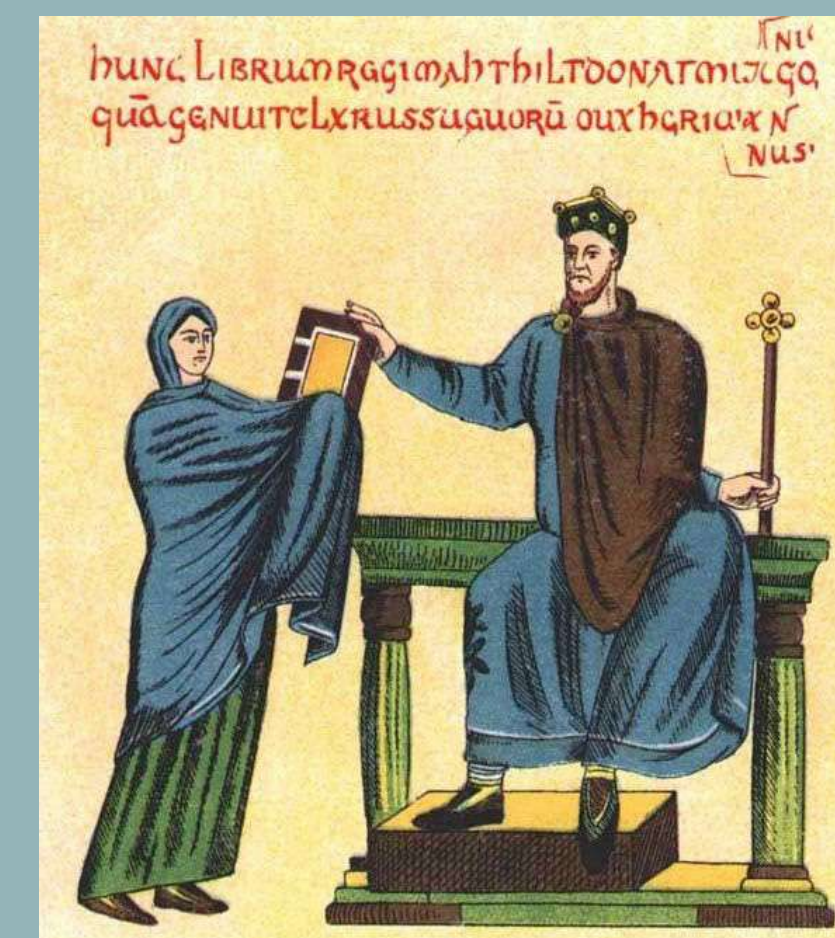

ZAPAMIĘTAJCIE!

Sztuka tamtego czasu schematycznie przedstawiała świat, sięgała do tematów biblijnych i chętnie czerpała inspiracje ze świata roślin i zwierząt.

Fragment Drzwi Gnieźnieńskich

Miniatura z Kodeksu Matyldy

Kielich Dąbrowki

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

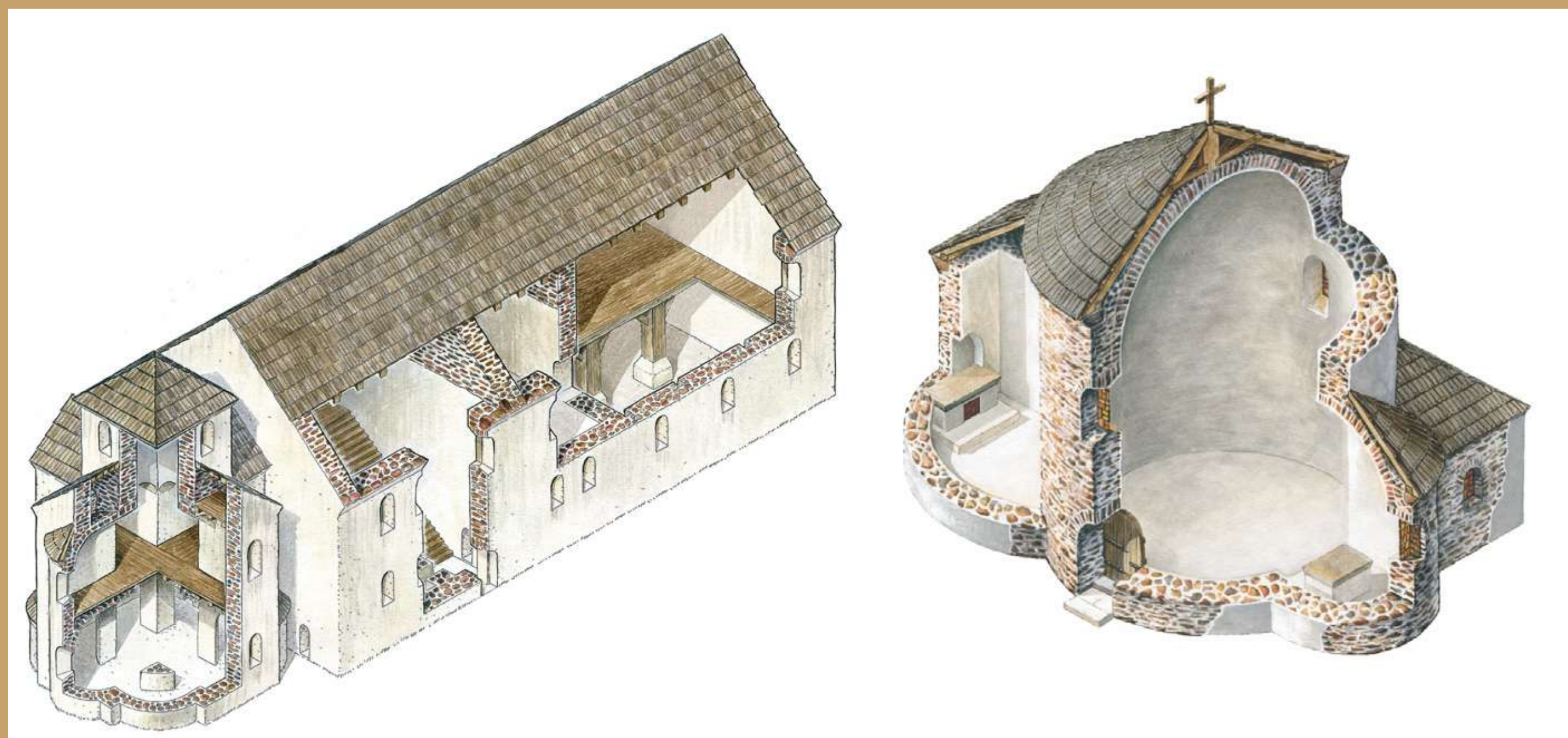
ZABYTKI ARCHITEKTURY

To oryginalne budowle, w większości zachowane fragmentarycznie. Budownictwo wczesnego średniowiecza opierało się głównie na konstrukcjach drewnianych. Wraz z wprowadzeniem chrześcijaństwa powstawały kamienne budowle, np. kościoły na planie koła (rotundy) lub krzyża, oraz założenia pałacowe (palatia).

ZWIEDZAJCIE!

Pierwsze kościoły były niewielkie, dlatego z czasem je rozbudowywano. Do dziś w podziemiach niektórych kościołów można zobaczyć fragmenty ich pierwszych założeń.

Palatium i rotunda, rys. Jarosław Gryguć

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

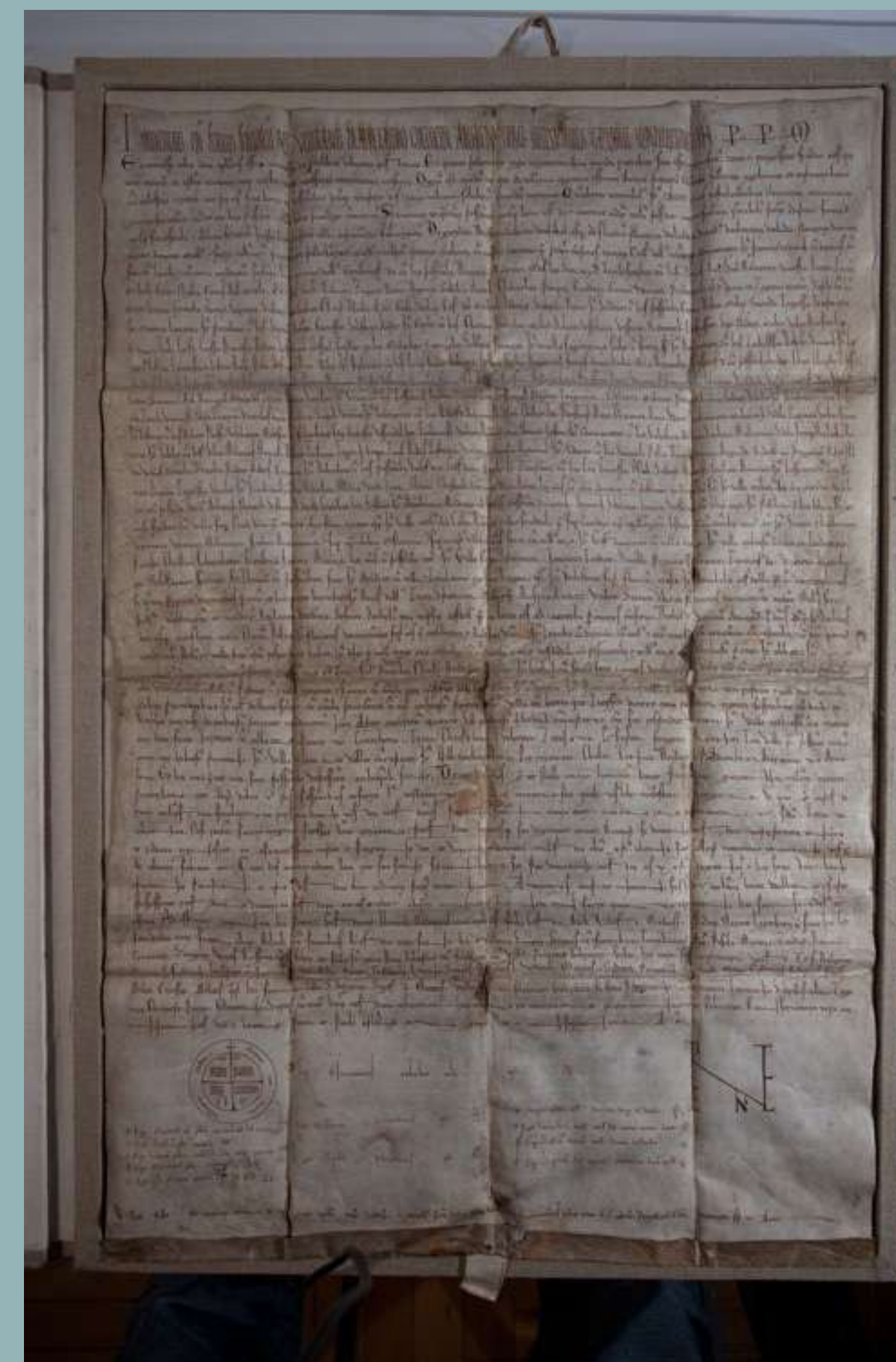
ŹRÓDŁA JĘZYKOWE

To ślady przeszłości zachowane w naszym języku. Około 1000 roku językiem pisanym była łacina, więc jedyne znane polskie słowa z tamtego czasu to zaczerpnięte z języka mówionego nazwy własne miejsc i imion, zapisane np. w kronikach spisanych po łacinie. Pierwszym pisemnym potwierdzeniem istnienia języka polskiego jest bulla gnieźnieńska z 1136 r., która wymienia 410 nazw polskich miejscowości oraz imiona ich mieszkańców!

CZY WIECIE, ŻE...?

W czasach Mieszka I posługiwano się jeszcze jakąś odmianą języka prasłowiańskiego, dzięki niemu Mieszko mógł porozumieć się z czeską księżniczką Dobrawą czy posłami z Rusi. Język polski, czeski i rosyjski wykształciły się później z języka prasłowiańskiego.

Bulla gnieźnieńska, 1136 r.

Jakie źródła historyczne przetrwały 1000 lat?

ŹRÓDŁA ETNOGRAFICZNE

To te elementy kultury, które zakorzenione są w odległej przeszłości. Mogą to być: obrzędy świeckie i religijne, pieśni, podania i legendy. Najczęściej zachowały się na wsiach, gdzie nie dotarły przemiany cywilizacyjne.

WAŻNE!

Dawni Słowianie żyli w zgodzie z przyrodą i jej cyklami, którym podporządkowane były wszystkie święta. Niektóre pogańskie święta (nie tylko słowiańskie) przetrwały do dziś (np. święto plonów – dożynki, noc kupały – noc świętojańska), większość jednak uległa chrystianizacji (i zanikł ich pogański charakter): dziady – Święto Zmarłych, Szczodre Gody – Boże Narodzenie, Jare Gody – Wielkanoc.

Pisanka, X w.

Czego dowiadujemy się ze źródeł?

JAK DATUJE SIĘ MONETY?

Do datowania wykorzystuje się znajdujące się na nich wyobrażenia i tzw. legendy (napisy w otoku), ciężar oraz wyniki badań otoczenia, w którym zostały odkryte.

ZA CO ARCHEOLOGDZY TAK BARDZO LUBIĄ MONETY?

Monety wykonane są z twardego materiału, dlatego się zachowały i są odnajdywane. Ułatwiają określenie datowania wszystkich innych przedmiotów, z którymi zostały odkryte.

DO JAKICH ŹRÓDEŁ ZALICZANE SĄ MONETY?

Z uwagi na materiał i najczęstszy sposób odkrycia można je zaliczyć do źródeł archeologicznych. Ze względu na wyobrażenia plastyczne są też źródłem ikonograficznym. Widniejące na nich napisy sprawiają, że mogą być również źródłem pisanim.

POZNAJ JEDNĄ Z NAJSŁYNNIEJSZYCH POLSKICH MONET!

Na monecie przedstawiony jest rysunek orła, pawia lub gołębia! W otoku monety pojawia się pierwszy zapis nazwy Polska, choć jeszcze w języku łacińskim.

Jaki obraz początków Polski odczytujemy ze źródeł?

- 1 Najstarsze informacje o Polsce zapisane są w **JĘZYKU ŁACIŃSKIM** w **KRONIKACH** autorów obcego pochodzenia. W tamtych czasach w naszym kraju nie znano pisma, a umiejętność pisania i czytania po łacinie należała do rzadkości, nawet wśród panujących.
- 2 Za pierwszego historycznego władcę Polski uznajemy **MIESZKA I**, ponieważ jego imię, choć brzmiące inaczej niż dziś, pojawiło się w księgach powstałych jeszcze za jego życia.
- 3 Nazwa **POLSKA** po raz pierwszy zapisana była w języku łacińskim, a potem jako „Polonia” pojawiła się na monecie **BOLESŁAWA CHROBREGO**. Nie wiemy, jak brzmiał język naszych przodków. W źródłach pisanych po łacinie zachowały się tylko pojedyncze słowa: imiona i nazwy miejscowości.
- 4 Najwięcej o życiu 1000 lat temu dowiadujemy się dzięki odkrytym przez **ARCHEOLOGÓW** przedmiotom codziennego użytku oraz fragmentom budynków, w których mieszkali. Czasami też w naszych świątecznych zwyczajach doszukujemy się śladów dawnych **OBRZĘDÓW**.

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEŹNIE

2

**JAKIE BYŁY POCZĄTKI
PAŃSTW EUROPY?**

Między tak odległymi epokami jak średniowiecze i współczesność są pewne podobieństwa. Dziś żyjemy w coraz bardziej jednoczącym się świecie. Językiem dominującym stał się angielski, pizzę je się niemal wszędzie, ubieramy się podobnie, słuchamy tych samych piosenek. W średniowieczu dominowało chrześcijaństwo, językiem osób wykształconych była łacina, a państwa były własnością rodzin królewskich.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

ŚREDNIOWIECZE

NOWOŻYTNOŚĆ

WSPÓŁCZESNOŚĆ

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

wieki

CZY WIECIE, ŻE W ŚREDNIOWIECZU ISTNIAŁA UNIA EUROPEJSKA?

Na zachodzie Europy pojawiła się idea zjednoczenia Europy w oparciu o jedność chrześcijaństwa łacińskiego. Zdefiniował ją Otton III dążący do odnowienia Cesarstwa Rzymskiego, gdzie cesarz miał być zwierzchnikiem świeckim nad wszystkimi władcami, a papież zwierzchnikiem duchowym.

Sclavinia, Germania, Galia i Roma oddają hołd cesarzowi Ottonowi III, Ewangeliarz Ottona III, ok. 1000 r.

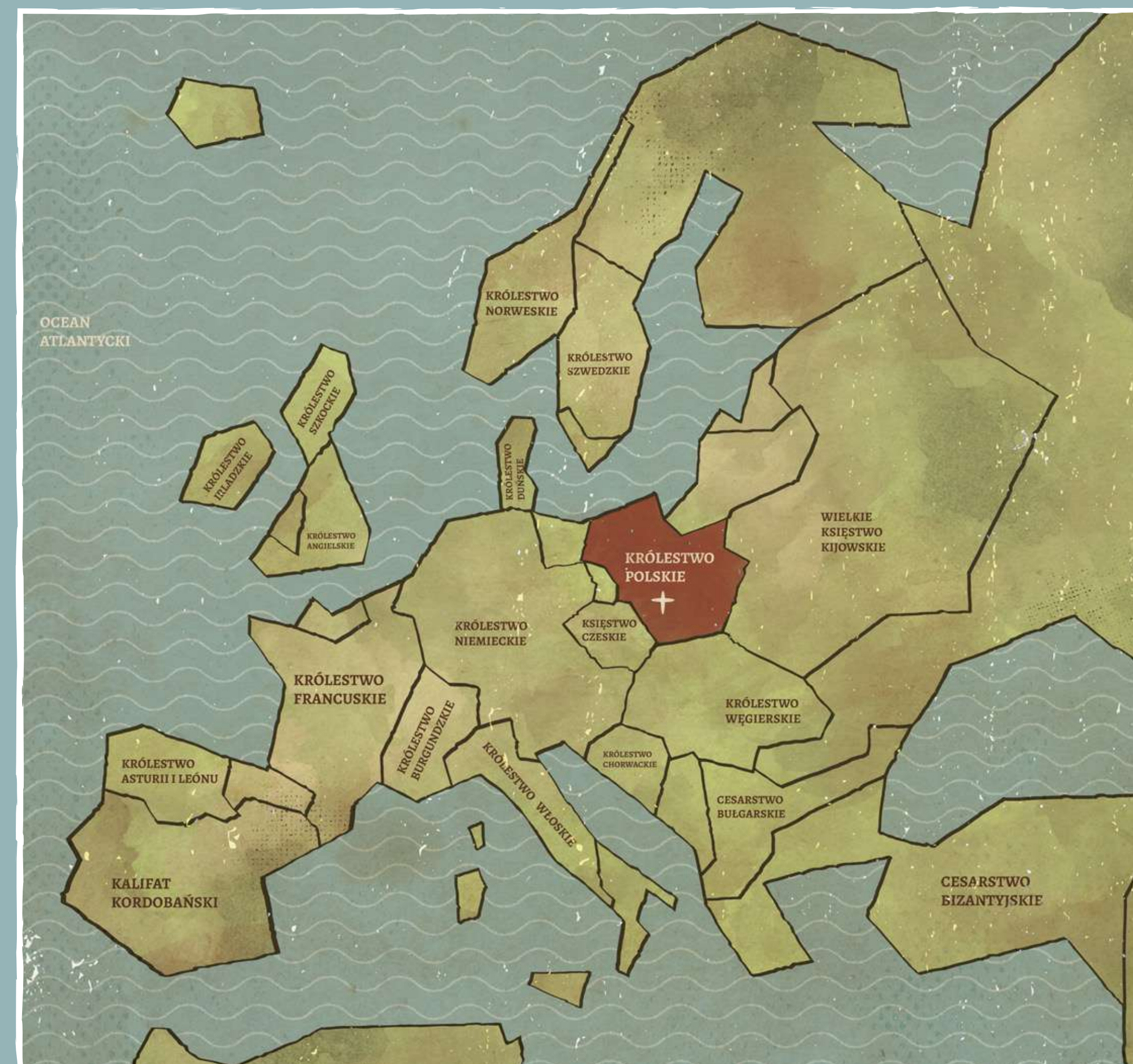

CZY WIECIE, ŻE POCZĄTKI WIĘKSZOŚCI WSPÓŁCZESNYCH PAŃSTW EUROPY SIĘGAJĄ CZASÓW, KIEDY POWSTAWAŁA POLSKA?

Jednym z najrozleglejszych i najsilniejszych państw wczesnośredniowiecznej Europy było **PAŃSTWO FRANKÓW**, którym rządził Karol Wielki. Kiedy umarł, teren jego władztwa został podzielony, co dało podwaliny pod późniejszy kształt **FRANCJI, WŁOCH I NIEMIEC**.

We wschodniej Europie powstały pierwsze państwa słowiańskie, np. **POLSKA** Piastów, **CZECZY** Przemyślidów czy **RUŚ** Rurykowiczów.

W regionie północnej Europy na terenach Skandynawii od tzw. okresu wikingów zaczęły formować się państwa: **DANIA, NORWEGIA I SZWECJA**.

Europa ok. 1000 roku

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEZNIE

Najstarsze granice Polski były zbliżone do obecnych. Mieszko I podporządkował sobie niemal cały teren dzisiejszego państwa, prócz współczesnych Warmii i Mazur. Za panowania jego następcy odpadło Pomorze Zachodnie. Przez większość kolejnych lat panowania pierwszych Piastów wszystkie ziemie w dorzeczu Odry i Wisły, prócz trzech wspomnianych dzielnic, wchodziły w obręb **MONARCHII Wczesnopiastowskiej**, jak nazywają historycy ten okres w naszych dziejach.

LEGENDA:

Polska w końcu panowania Mieszka I (ok. 990 r.)

Obszary zdobyte przez Bolesława I Chrobrego w latach 999-1018

Granica państwa polskiego w końcu panowania Bolesława I Chrobrego (1025 r.)

Granice współczesne Polski

Polska ok. 1000 roku

3

KIM BYLI PIERWSI PIASTOWIE?

Początki państw wczesnośredniowiecznych wiązały się z działalnością konkretnych rodzin (zwanych rodem lub dynastią). Ich przedstawiciele zdobywali ogromną władzę, a wszystko, co znajdowało się na rządzonym przez nich terenie, łącznie z mieszkańcami, było ich własnością.

Pierwszą polską dynastią byli Piastowie. Przy użyciu siły zniszczyli wiele dawnych ośrodków grodowych, by w Wielkopolsce stworzyć sieć nowych potężnych grodów. Sukces zawdzięczają zapleczu militarnemu, które zapewniło im kolejne podboje, zdobycie drogocennych przedmiotów, srebra, żywności, jeńców i niewolników. Wraz z przyjęciem chrześcijaństwa przez Mieszka I stali się jedną z najważniejszych dynastii Europy.

PIAST, IX w.

Według legendy spisanej przez Galla Anonima Piast założył ród Piastów. Był oraczem i mieszkał pod Gnieznem. Przejął władzę po okrutnym księciu Popielu. Jego żoną była Rzepicha, a synem Siemowit, jego następca.

Po Siemowicie rządzić miał Lestek, a potem Siemomysł – ojciec Mieszka I.

MIESZKO I (zm. 992), panował ok. 960-992

Pierwszy historyczny władca Polski. Podporządkował sobie większość ziem i przyjął chrześcijaństwo. Na znak przyjaźni podarował cesarzowi Ottonowi III wielbłąda!

Miał dwie żony: czeską księżniczkę Dobrawę oraz Odę, córkę niemieckiego margrabiego.

BOLESŁAW I CHROBRY (967-1025) panował 992-1025

Pierwszy król Polski (1025). Prowadził wiele wojen, za jego panowania państwo osiągnęło swój największy zasięg terytorialny. Podobno był „wielki i ciężki tak bardzo, że na koniu ledwo mógł usiedzieć”.

Był synem Mieszka I i Dobrawy, a jego siostrą była tajemnicza Świętosława, która została żoną i matką królów skandynawskich.

MIESZKO II LAMBERT (990-1034), panował 1025-1034

Drugi król Polski (1025-1031) i pierwszy polski władca, który potrafił pisać, czytać i znał języki obce. W polityce nie miał szczęścia. Jego żoną była Rycheza. To prawdopodobnie ona wywiozła, po ucieczce Mieszka II z kraju, polskie insygnia koronacyjne do Niemiec.

Syn Bolesława I Chrobrego i Emnildy, córki księcia Dobromira.

KAZIMIERZ I ODNOWICIEL (1016-1058), panował w latach 1034-1058

Rządy Kazimierza poprzedziły czasy bezkrólewia i niszczycielski najazd księcia czeskiego Brzetysława. Dzięki namowom żony zamieszkali w Krakowie i tam przeniesiono centrum władzy.

Syn Mieszka II Lamberta i Rychczy, córki palatyna Lotaryngii.

BOLESŁAW II ŚMIAŁY
(ok. 1042-1081 lub 1082),
panował w latach 1058-1079

Trzeci król Polski (1076-1079). Zwano go „Śmiałym”, ze względu na jego wojowniczość, lub „Szczodrym”, ponieważ był fundatorem wielu kościołów. Złą sławę przyniosła mu egzekucja biskupa Stanisława.

Syn Kazimierza I Odnowiciela i Marii Dobroniegi, córki księcia kijowskiego.

WŁADYSŁAW I HERMAN
(ok. 1043-1102),
panował 1079-1102

Był słabym władcą. Rządy sprawował za niego najwyższy urzędnik – palatyn Sieciech. Po jego ucieczce z kraju Władysław na krótko przed śmiercią podzielił państwo między siebie i synów.

Syn Kazimierza I Odnowiciela i Marii Dobroniegi, córki księcia kijowskiego.

BOLESŁAW III KRZYWOUSTY (1086-1138), panował 1102-1138

Za jego panowania powstała pierwsza polska kronika. Odzyskał Pomorze, ale zapoczątkował rozbięcie dzielnicowe Polski. Przydomek otrzymał za krzywoprzysięstwo. Mimo złożonej przysięgi, po powrocie do kraju brata Zbigniewa kazał go pojmać i oślepić.

Syn Władysława I Hermana i Judyty, córki króla Czech.

4

**MAŁO DAT, A CZY
WSZYSTKIE PRAWDZIWE?**

Autorzy wczesnośredniowiecznych kronik rzadko podawali konkretne daty opisywanych przez siebie dziejów. Częściej pojawiały się one w tak zwanych rocznikach, gdzie przy dacie rocznej zapisywano krótko jedno, najważniejsze wydarzenie. Jednak w przypadku początków państwa polskiego takich dat nie ma wiele, a niektóre z nich wcale nie są takie pewne.

Kłopoty z datami!

14 kwietnia 966 r. Mieszko I przyjął chrzest.

Data znana przez wszystkich Polaków, ale niestety niemająca potwierdzenia w źródłach współczesnych temu wydarzeniu. Pierwszy raz data roczna pojawia się w późniejszych o niemal 200 lat rocznikach, w niektórych z nich chrzest wpisany jest pod rokiem 960, 963, 965 a nawet 967.

Data dzienna wynikała z założenia, że we wczesnym średniowieczu (i nie tylko) ważne dla dynastii wydarzenia, jak np. chrzty władców, odbywały się w Wielką Sobotę, a w 966 r. wypadła ona 14 kwietnia. Więc to tylko założenie historyków, bo tak naprawdę nie wiemy, czy chrzest Mieszka nie odbył się w jakieś inne święto lub w zwyczajną niedzielę.

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEŹNIE

5

JAK PIASTOWIE SPRAWOWALI WŁADZĘ?

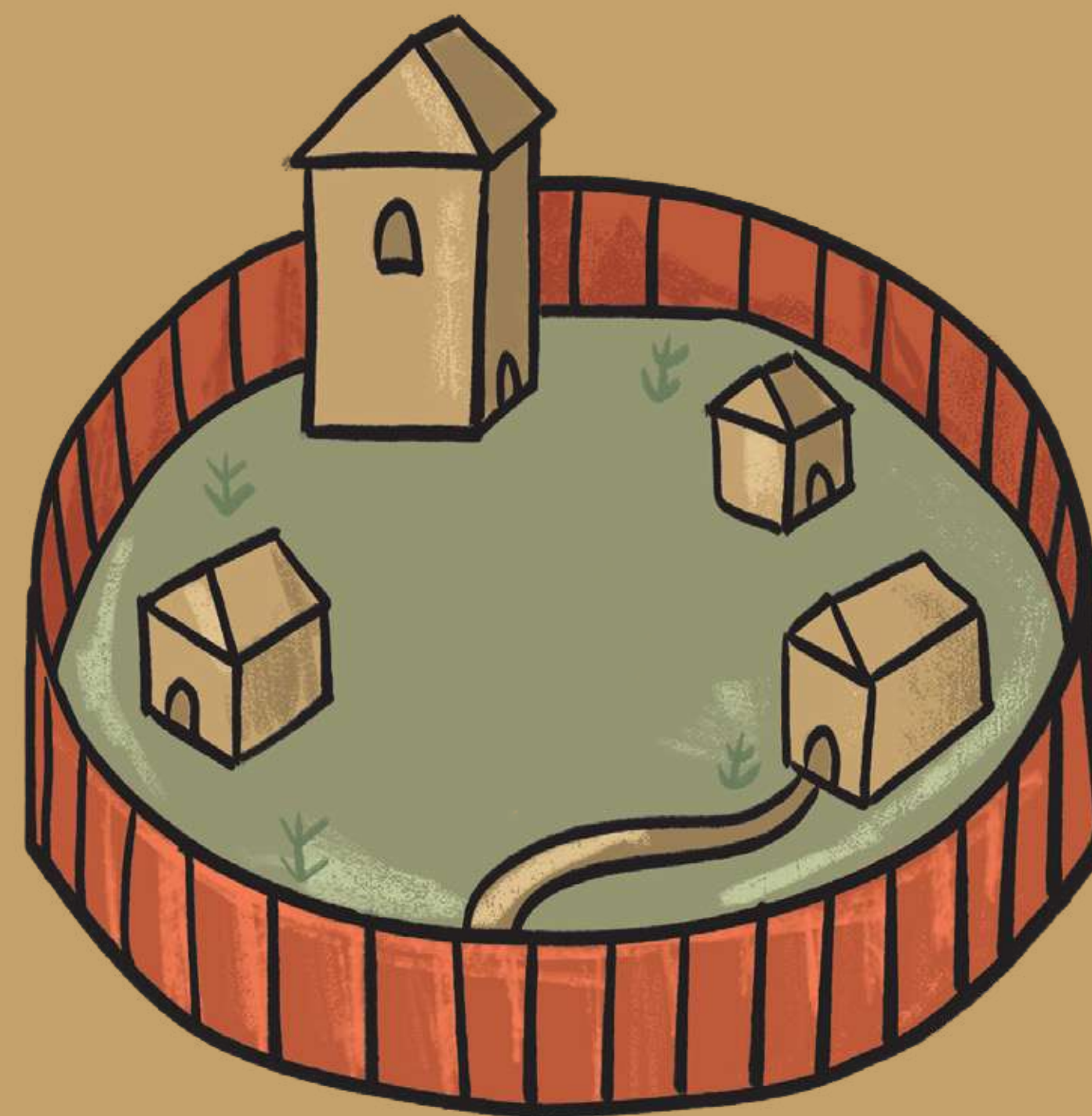
We wczesnym średniowieczu jednym z większych problemów dnia codziennego był brak komunikacji. Dlatego władca, aby dobrze zarządzać swoim państwem, musiał często podróżować, by osobiście dopilnować swoich interesów. W trakcie podróży dbał o posłuszeństwo lokalnych zarządców grodów, kontrolował daniny i wydawał sądy. Nie miał więc jednej stałej siedziby, którą dziś nazwalibyśmy stolicą, a kilka grodów z wygodnymi rezydencjami, zwanymi palatiami. Taki podróżujący król zwany był w języku łacińskim „rex ambulans”.

? CZY WIESZ, KTO TWORZYŁ DWÓR MONARCHY?

Byli to: władca i jego rodzina, dwór księżnej, dostojnicy piastujący urzędy (pala-tyn, koniuszy, łowczy) i ich zastępcy, mniej ważni zarządcy, kapelan, personel kancelarii, poczet zbrojnych wojów.

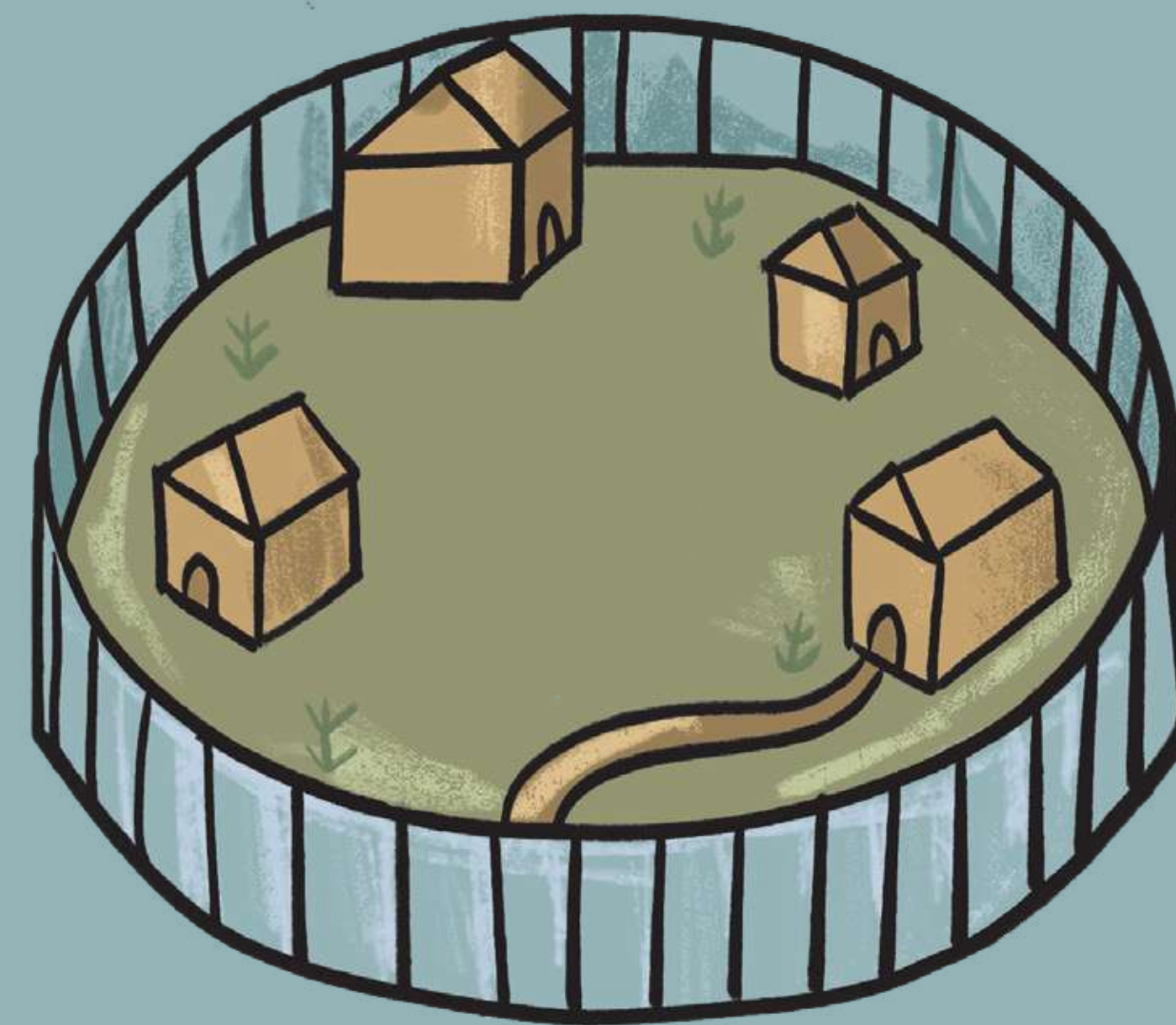
GRODY REZYDENCJONALNE to główne siedziby władcy i jego dworu. Tutaj dbano o niego i jego najbliższe otoczenie. Stąd władca zarządzał państwem, manifestował swoją władzę i przepych. W wolnych chwilach oddawał się rozrywce i uciechom.

**GNIEZNO, POZNAŃ, OSTRÓW
LEDNICKI, GIECZ, KRAKÓW**

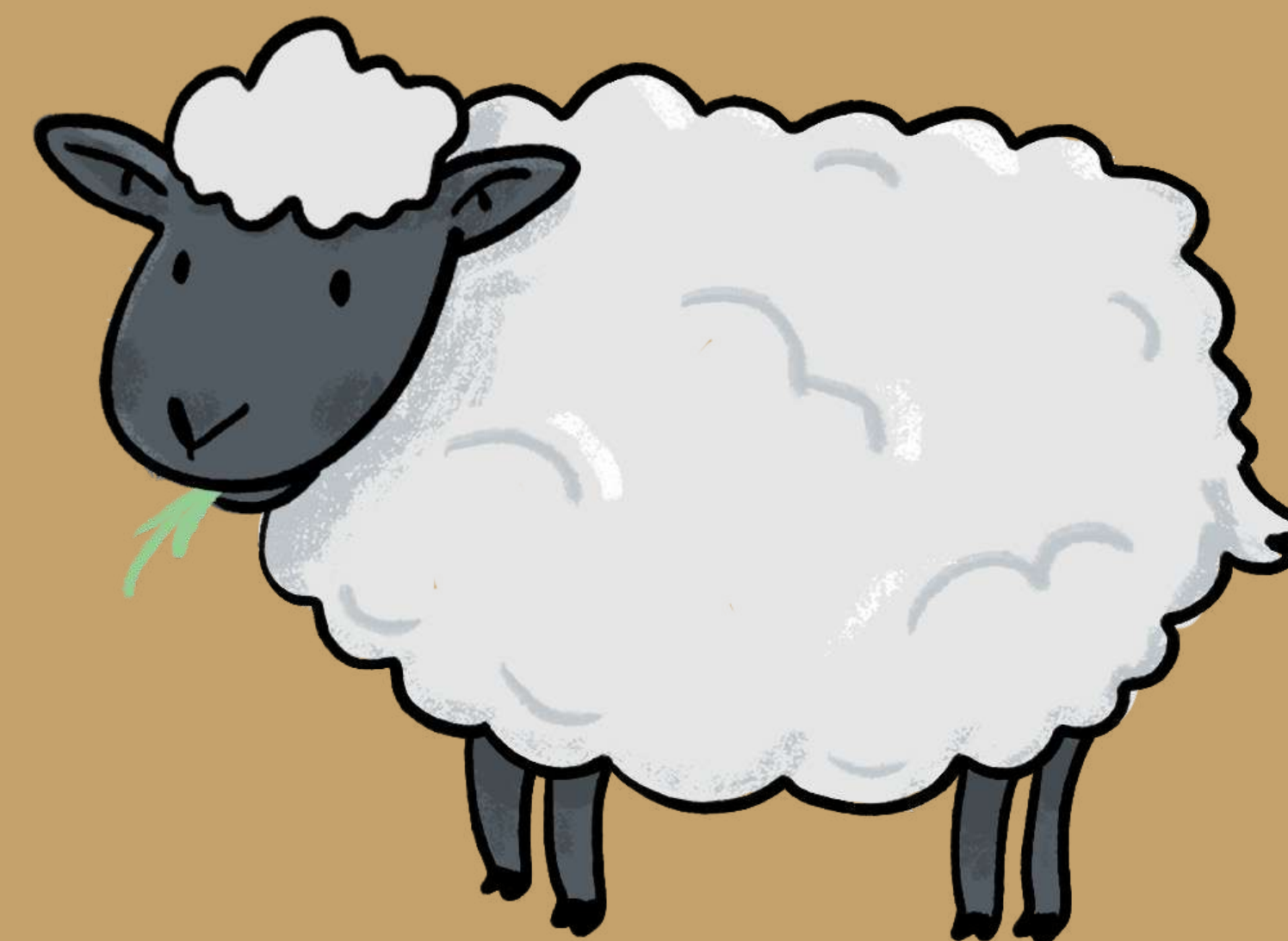
GRODY KASZTELAŃSKIE to mniejsze grody, na czele których stał komes (później zwany kasztelanem). Do jego obowiązków należała obrona powierzonego mu grodu i terenu wokół niego oraz ściąganie danin na rzecz władcy.

ŁĘCZYCA, KALISZ, WROCŁAW,
OPOLE, SANDOMIERZ, CZERSK,
WŁOCŁAWEK

OSADY SŁUŻEBNE to osady, których mieszkańcy – zgodnie z książęcym prawem – wykonywali jednakową usługę na rzecz dworu panującego. Nie zwalniało ich to z uprawy roli i stałych powinności na rzecz władcy. W osadach pracowali m.in.: grotnicy, szczytnicy, złotnicy, szewcy, bednarze, sokolnicy, psiarze. Od zajęć przez nich wykonywanych zaczęły się tworzyć nazwy miejscowe. Z okresu wczesnego średniowiecza znanych jest ich aż 410!

**OWIECZKI, PIEKARY, SZEWCY,
ŚWINIARY, RYBAKI, BEDNARY**

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEŹNIE

6

**JAK ŻYLI LUDZIE
1000 LAT TEMU?**

O codziennym życiu ludzi, którzy zamieszkiwali ziemię polskie 1000 lat temu, nie dowiemy się niczego z kronik. Opisywały one głównie losy warstw wyższych: władców i możnych, prowadzących ciągłe wojny. Zdecydowanie większa część społeczeństwa zajmowała się czynnościami koniecznymi do utrzymania swojej rodziny i powinnościami na rzecz władcy i jego dworu. O tym, jak wywiązywali się ze swoich obowiązków i jak radzili sobie na co dzień, dowiadujemy się przede wszystkim dzięki odkryciom archeologów.

KILKA FAKTÓW Z ŻYCIA DAWNYCH SŁOWIAN

- 1 Ludzie żyli krócej i byli dużo niżsi niż my.
- 2 Mieszkali w chatach z drewna, pokrytych dachem z darni lub słomy.
- 3 Odzież wytwarzano przede wszystkim z włókien roślinnych (lnu i konopi), owczej wełny, rzadziej ze skóry.
- 4 Mężczyźni nosili proste koszule do połowy uda, zwane giezłem, a kobiety – długie suknie obszywane krajkami.

KILKA FAKTÓW Z ŻYCIA DAWNYCH SŁOWIAN

- 1 Zajmowano się uprawą roli, hodowlą i zbieractwem.
- 2 Wszystkie przedmioty wytwarzano ręcznie.
- 3 Tereny zamieszkiwane przez ludzi stanowiły zaledwie 20% powierzchni kraju, reszta to lasy, bagna i inne pustkowia.
- 4 Wojna stale towarzyszyła ludziom. Drużyna wojów to zawodowi wojownicy.

KILKA FAKTÓW Z ŻYCIA DAWNYCH SŁOWIAN

- 1 Odżywiano się zdrowiej niż współcześnie: spożywano głównie rośliny i wyroby mleczne, rzadziej mięso.
- 2 Potrawy przyprawiano ziołami, solą najczęściej je konserwowano, a pieprz był luksusem.
- 3 Ludzie myli się w rzekach i stawach, ale znane były już łaźnie. Wznoszono je w grodach.
- 4 Dzieci po ukończeniu 6 lat były angażowane do różnych prac. W wolnym czasie bawiły się zabawkami.

MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO W GNIEŹNIE

DOFINANSOWANIE

PA
TRIO
TYZM
JUTRA

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW
MUZEUM HISTORII POLSKI W WARSZAWIE
W RAMACH PROGRAMU „PATRIOTYZM JUTRA”

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW
SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

PARTNERZY

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

SZKOŁA PODSTAWOWA NR 2
W KÓRNIKU IM. TEOFILI
Z DZIAŁYŃSKICH SZOŁDRSKIEJ-POTULICKIEJ

PATRONAT MEDIALNY

ŚLADAMI ŚREDNIOWIECZA